https://doi.org/10.52505/filomod.2023.17.03
CZU:82.09

CANCEL CULTURE ÎN DOMENIUL LITERATURII

Ion PLĂMĂDEALĂ

ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3403-4017
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM

Rezumat. Articolul problematizează fenomenul *cancel culture* sub aspectul manifestărilor și efectelor sale în viața literară, în producerea și receptarea-interpretarea operelor din literaturile occidentale în instituțiile de învățământ, în mediile academice și în diverse comunități interpretative militante, care, prin activism politic, modifică natura conflictelor publice legate de artă.

Cuvinte-cheie: *cancel culture*, cenzură, puritanism moral, nihilism, *trigger warnings.*

Cancel culture in the field of literature

Abstract. The article problematizes the phenomenon of “cancel culture” in terms of its manifestations and effects in literary life, in the production and reception-interpretation of works of Western literature in educational institutions, in academic circles and in various militant interpretative communities that through political activism change the nature of public conflicts related to art.

Keywords: cancel culture, moral puritanism, censorship, nihilism, trigger warnings.

Cancel culture, ca termen, concept, practică socioculturală, a cunoscut în ultimii ani o fulminantă difuziune și mediatizare pe toate segmentele publice ale societăților occidentale (politică, divertisment, învățământ, business, arte) datorită expansiunii noilor medii de informare digitală. Acestea din urmă, în frunte cu rețelele sociale: Facebook, YouTube, Instagram, TikTok etc., au devenit noua agoră a epocii informaționale, în care accesul în masă, cu un simplu click de mouse, la cele mai diverse informații, la orice bibliotecă publică importantă, promitea o dezbatere democratică, în cadrul căreia indivizi informați și bine intenționați supun dezbaterii raționale chestiuni de interes general, își cultivă și manifestă virtuțile etice și civice. Dar foarte curând acest tehno-utopism, iluzia democratizării cunoașterii și a libertății informaționale neîngrădite s-au risipit și internetul a redevenit aceeași lume fracturată și tribală în care regulile sunt dictate, prin forța algoritmelor, de către elitele high-tech, convertite la ideologia multiculturalismului diversitar și,

prin „dictatura emoției” (Robert, 2018), indignarea permanentă și șantajul victimar, de către facțiuni identitare radicalizate.

Rețelele sociale și noile tehnologii informaționale digitale dispun de un uriaș potențial de negație, de *nihilism* prin care nenumărate comunități (triburi) formate în jurul unor ideologii sau identități particulare dezarticulează într-un ritm accelerat toate ideile, normele, ierarhiile și instituțiile tradiționale. Internetul a devenit platforma ideală pentru manifestarea „Răutății în acțiune”, precum și-a intitulat cartea semiologul François Jost (2018), platformă care a oferit milioanelor de utilizatori posibilitatea să-și exhibe, sub acoperirea anonimatului, dorințele și pulsiunile primare. Narcisismul, calomnia, bârfa, delațiunea, scrisoarea anonimă, condamnarea la moartea socială a celor care exprimă opinii deviante sau „problematice” în raport cu credințele triburilor intransigente se propagă în această lume hiperconectată de o manieră virală și cu viteza luminii.

Numeroase din aceste atitudini și comportamente vicioase se regăsesc în diverse proporții în campaniile de *cancel culture*, fenomen definit printre primii de dicționarul online Merriam-Webster: „retragerea în masă a sprijinului acordat unor personalități publice sau celebrități care au făcut lucruri inacceptabile în prezent din punct de vedere social. Această practică de «anulare» sau de rușinare în masă are loc adesea pe platformele de socializare, cum ar fi Twitter, Instagram sau Facebook” (*Cancel culture*). Dar ceea ce această definiție încă nu surprinde este transformarea acțiunii de anulare a unor persoane pentru niște fapte sau cuvinte reprehensibile în adevărate vânători de vrăjitoare, al căror scop nu este să educe sau să promoveze cauza justiției sociale, ci să pedepsească și să ostracizeze prin acuzații false sau exagerate, prin atacuri la persoană, distrugerea carierei, incitarea la sinucidere. Bunăoară, J.K. Rowling, celebra autoare a seriei de romane *Harry Potter*, după ce apără o femeie concediată pentru afirmația că sexul este o realitate biologică și se pronunță critic la adresa politicii transgender ce subminează drepturile femeilor și încurajează practici de sterilizare a copiilor, este hărțuită de gloatele digitale și primește din partea activiștilor amenințări cu moartea. Dacă ar fi tipărite pe hârtie, spune ea, ar ajunge să-mi tapițez întreaga casă (Sanderson, 2021). Ceea ce apropie *cancel culture* de vânătoarea de vrăjitoare politică, de persecuțiile maccarthiste și procesele publice staliniste este acuzația de crimă împotriva unei colectivități, care se mobilizează rapid pentru a se debarasa de elementele subversive care i-au infestat corpul și îi amenință existența. La fel, cei implicați în cultura de anulare sunt cuprinși de o formă de absolutism moral: ei știu aprioric ce este corect și ce este greșit, adevăr și minciună; ei sunt „noii puritani” care predică adeziunea strictă la religia liberal-libertară a progresului nelimitat social și moral, sunt extrem de sensibili față de diverse tipuri de presupuse ofense, se angajează rapid în umilirea publică a celor culpabilizați și sunt extrem de intoleranți față de punctele de vedere opuse (Doyle, 2022).

Totodată, trebuie menționat că potențialul disruptiv al mijloacelor digitale de comunicare a cooperat sinergetic cu negativitatea scepticismului cinic activ în cultura generală din a doua jumătate a secolului trecut. Astfel, deopotrivă în industria divertismentului, în educație și în cercetarea academică, revolta, indignarea, care este emoțională prin natura sa, a fost ridicată la statutul imperativului moral care solicită tinerelor generații să facă *tabula rasa* din lumea cea veche, precum ilustrează emblematic acest manifest mediatizat al lui Stéphane Hessel: *Indignez-vous!* (Hessel, 2010). Împins la limită și în lipsa oricărei alternative constructive, nihilismul acreditează ideea că distrugerea în sine ar fi o formă de progres, precum rezultă și din reciclarea gândirii franceze (J. Derrida, M. Foucault, J.-F. Lyotard ș.a.) în universitățile americane. Este grăitoare în această privință conversiunea prescriptivă, politică a deconstrucției derrideene în mutația aplicativă a postmodernismului de după 2000, prin care un concept filosofic a fost transformat în mașină de război împotriva civilizației și culturii occidentale de către o nouă elită academică de orientare neomarxistă și antioccidentală. Toate aceste evoluții ale etosului nihilist, alimentat de scepticismul filosofic al deconstrucției poststructuraliste, vin să confirme una din premonițiile lui Fr. Fukuyama din celebra sa lucrare, anume că istoria poate fi condusă de negație mai curând decât de contradicție, că ea poate înainta prin respingerea ordinii existente indiferent de alternative sau consecințe: „Experiența ne spune că dacă oamenii nu pot lupta pentru o cauză dreaptă pentru că acea cauză a ieșit învingătoare într-o luptă anterioară, atunci ei vor lupta împotriva acelei cauze juste. Vor lupta, altfel spus, dintr-o anumită plictiseală: pentru că nu-și pot imagina o lume fără luptă. Și dacă cea mai mare parte a lumii în care trăiesc este caracterizată de către democrația pașnică și prosperă, atunci ei vor lupta împotriva acestei păci, a acestei prosperități și împotriva democrației" (Fukuyama, 1994, p. 284).

Așadar, pe de o parte, factorii de ordin tehnologic au influențat și schimbat în profunzime, într-un chip negativ, convențiile de interacțiune și comunicare între actorii sociali, oferindu-le instrumente eficiente de influență și intimidare, iar, pe de altă parte, au catalizat și accelerat procese și tendințe existente în habitusul cultural și cel mentalitar al elitelor occidentale.

Intrarea societăților în epoca digitală, „rețelizarea" lor în fluxuri globale au provocat o profundă criză de legitimitate a tuturor instituțiilor, organizațiilor și structurilor cultural-simbolice ale societății industriale: statul național, sindicate, biserici, mass-media, școala, familia nucleară, adică toate sursele de identități individuale și colective, de sensuri și metanarațiuni. Volumul astronomic de informații pe care Leviatanul digital le pune în circulație pe net, nefiltrate de formele tradiționale de mediere (redacții, instituții, experți), ritmul tot mai accelerat al schimbărilor tehnologice creează o stare generalizată de nestatornicie și incertitudine ontologică și epistemică, pe fundalul căreia se întețesc conflictele

culturale. În noua epocă a globalizării economice și digitale, luptele politice în societățile occidentale sunt animate nu atât de preocupări economice, cât de chestiuni și probleme culturale și „societale" legate de valori morale, de identitate, credințe, sexualitate, roluri de gen ș.a. În măsura în care s-a împlinit lozinca feminismului din anii 1970: „Personalul este politic!" (The Personal is Political), adică s-a produs o politizare a *tuturor* aspectelor vieții umane, politica devine o reprezentare a pozițiilor culturale, terenul în care se duc bătăliile pentru valori, imaginaruri și stiluri de viață, pentru codurile culturale ce construiesc identități și comportamente, pentru puterea și dreptul de a numi și defini realitatea și a decide cursul evenimentelor, scopurile sociale.

Universitățile occidentale s-au situat în avangarda acestor procese de liberalizare culturală și dislocare a culturii înalte prin conceptualizarea, implementarea în activitatea academică și difuzarea în restul societății a politicii culturale a identității. Emanație a studiilor culturale, politica identitară urmărește să creeze și să afirme diverse drepturi pentru indivizii care se revendică dintr-o anumită identitate, oferindu-le concepte și limbaje pentru a o descrie, inițiind acțiuni de schimbare a practicilor sociale prin formarea de coaliții militante pe criterii identitare care să lupte pentru puterea de a numi și a defini realitatea, deci pentru puterea politică, culturală și simbolică. Spre deosebire de studenții din anii '50-'60 ai sec. al XX-lea, cei de astăzi renunță la afilierile politice și își afirmă identitatea printr-un dublu idiom: psihologic (în termenii unei fragilități emoționale și mintale exagerate) și cultural, ca membri ai unui grup minoritar cu proprie identitate (etnică, rasială, sexuală, religioasă etc.). Afilierea identitară la un grup victimizat se presupune că asigură accesul la adevăruri revelate, superioare și incomensurabile grație trăirilor și experienței sale unice atestate prin incipituri ritualice ale oricărui discurs în mediul academic: „în calitate de femeie albă privilegiată"; „în calitate de persoană de culoare", „ca un paleontolog progresist evreu BIPOC" etc. (Siegel, 2020). În centrul politicii identitare, se află revendicarea recunoașterii, validării și afirmării identităților din partea administrației și restului societății, prin oferirea de „spații sigure", retribuții materiale, drepturi legale prin care să le fie asigurate și protejate integritatea psihologică, cea culturală, stilul de viață, statutul de victimă etc. Toate aceste evoluții și principii ale politicii identitare care promovează esențialismul etnic și rasial, excepționalitatea morală și epistemică a comunităților minoritare au generat o pletoră de „Critical Theories" sau „Studies" care își definesc obiectul de cercetare prin asociere cu un anumit grup minoritar sau discriminat: studii feministe, studii de gen, studii afro-americane (*Black Studies*), studii ale obezilor (*Fat Studies*) etc. Cercetătorii și profesorii încadrați în noile discipline se angajează programatic la așa-numita cauză a „dreptății sociale critice" (*Critical Social Justice*), o formulă vagă prin care se desemnează abordările teoretice ale chestiunilor legate de prejudicii și discriminare pe criterii de sex, rasă, identitate de gen și altele. Lucrul cel mai grav

este că, în ultimele două decenii, aceste idei s-au cristalizat într-o ideologie care în momentul de față obține hegemonie în arealul anglo-saxon și se propagă viral în societățile europene. Conform acestei metafizici ce structurează imaginarul elitelor liberale progresiste, ființele umane se definesc în mod primordial prin identitatea lor rasială, sexul și orientarea de gen, diversele traume, dizabilități psihice sau fizice; toate acestea alcătuiesc o matrice intersecțională de caracteristici ale căror deținători sunt discriminați în mod sistematic de către bărbații albi heterosexuali și cisgender. Din această cauză, SUA, precum și restul țărilor occidentale sunt recriminate prin însăși natura lor ca rasiste, opresive, culpabile iremediabil de nenumărate infracțiuni abominabile, care nu au termen de prescripție.

Înarmate cu noua viziune a lumii, elitele progresiste *woke*, noua clasă profesională managerială înfăptuiesc o revoluție culturală prin care rescriu trecutul, demolează statuile și simbolurile naționale, dislocă toate ierarhiile morale care susțineau cultura antropologică și ierarhiile axiologice ale culturii înalte, epurează cu zel inchizitorial colecțiile din patrimoniul artistic, muzeal, bibliotecile, de operele indezirabile, „ofensatoare" pentru sensibilitățile diverselor categorii de minorități resentimentare. Interzicerea cărților, anularea scriitorilor de către instituțiile școlare, librării, universități a devenit o practică obișnuită a culturii de anulare. În SUA, sunt retrase din programele școlare și interzise în școli numeroase lucrări clasice: *Să ucizi o pasăre cântătoare* de Harper Lee, pentru că folosește cuvântul „nigger" și alte epitete socotite rasiste și abordează teme sexuale, de viol, incest; *Aventurile lui Hackleberry Finn* de Mark Twain, pentru că reprezintă, în moduri socotite azi incorecte, afro-americanii, romanul lui J.D. Salinger *De veghe în lanul de secară*, acuzat de profanare, obscenitate și negativism, *Ferma animalelor* de G. Orwell ș.a., în total, zeci și zeci de titluri din topul celor 100 de romane din sec al XX-lea (Banned & Challenged Books). O altă formă insidioasă de cenzură și anulare a operelor literare este reprezentată de *trigger warning* sau *content warning* – un fel de avertisment adresat cititorilor, studenților, publicului că lectura textelor, conținutul cursului, vizionarea unui film sau expoziții le-ar putea declanșa un efect traumatic ca răspuns la propriile experiențe personale dacă operele respective descriu scene de violență domestică, sexism, rasism ș.a.m.d. Devin tot mai frecvente cazurile când asociațiile studențești solicită plasarea de avertismente pe tot mai numeroase și variate texte clasice, precum *Doamna Dalloway*, de Virginia Woolf, pentru „înclinațiile suicidare" ale eroinei, sau *Metamorfozele* lui Ovidiu, pentru „agresiunile sale sexuale". Ronsard, Racine, Balzac, Jules Vernes sunt taxați de sexism, misoginie sau „cultură a violului". Nu scapă de avertizarea în legătură cu „sexismul" și „stereotipurile de gen" nici cunoscuta precursoare a feminismului care a fost Jane Austin (Harisson, 2023). Ieșind în întimpinarea revendicărilor studenților, ale corpului profesoral și asociațiilor militante, universitățile din Marea Britanie au aplicat *trigger warnings* la peste 1000 de texte cu posibil impact contrariant sau traumatizant, iar alte zeci de titluri au fost eliminate din listele de lectură obligatorie.

Romanul lui Colson Whitehead, distins cu Pulitzer, *The Underground Railroad*, a fost suprimat de la un curs de limba engleză de la Universitatea din Essex din cauza „descrierii grafice a violenței și a abuzurilor legate de sclavie", iar *Miss Julie*, piesa clasică a lui August Strindberg, a fost retrasă, deoarece conține discuții despre sinucidere. Avertismente de declanșare au fost aplicate pe *Visul unei nopți de vară* de Shakespeare, pentru „clasismul" său; Chaucer a fost etichetat drept „provocator din punct de vedere emoțional", iar în legătură cu *Ferma animalelor* de Orwell studenții sunt avertizați că ea descrie „comportamente autovătămătoare, suicid și cruzime față de animale" (Slater, 2022). Facultatea de limbi clasice a Universității Oxford propune să elimine studiul *Iliadei* lui Homer și al *Eneidei* lui Virgiliu din proba de examen (Badhe, 2020), iar un profesor de liceu din Massachusetts se laudă pe rețelele sociale: „Sunt foarte mândru să spun că anul acesta am reușit să scoatem *Odiseea* din programa școlară!" (Hanson, 2021). Toate aceste manifestări de talibanism cultural materializează premoniția vizionară a lui Orwell din romanul său distopic: „Cel mai târziu până în 2050, probabil chiar mai repede de-atât, tot ce înseamnă Vechivorbă va dispărea. Chaucer, Shakespeare, Milton, Byron n-or să mai existe decât în Nouvorba, în versiunile corespunzătoare; nu numai că vor fi schimbați în altceva, ci vor fi schimbați exact în opusul a ceea ce mai sunt încă astăzi" (Orwell, 2002, p. 76).

Noile forme de cenzură și de anulare, de poliție a literaturii care se răspândesc în societățile din Vest au fost instituționalizate în întreaga educație și cultură americană, în care listele de cărți interzise au devenit un fapt divers (Book Banning).

Astfel, ideologia mortiferă *cancel culture* modifică însăși natura curriculumului de literatură, în numele „incluzivității", „diversității" și al „decolonizării" programelor și materialelor educaționale reducând drastic în fiecare an lista scriitorilor din canon care încă merită, după noile deziderate ideologice, să fie studiați în instituțiile de învățământ. Efectul ascuns al avertismentelor de declanșare este că îi îndeamnă pe elevi să nu citească textele incriminate și le inoculează convingerea că nu sunt în stare să facă față conținuturilor provocatoare. Înlăturarea anumitor opere „deranjante" din programele de studii pervertește scopul educației pentru că înlocuiește judecățile estetice și intelectuale cu cele politice, bazate pe respectul oportunist față de sensibilitățile religioase, etnice sau de gen. Noile curricula și instrucțiuni oficiale sunt focalizate obsesiv pe eradicarea prejudecăților, stereotipurilor și conținuturilor „depășite", ceea ce îi face pe alcătuitorii de manuale și antologii de literatură să acorde o atenție disproporționată acestor subiecte, preocupați să reflecte cât mai exact cu putință cotele de reprezentanți ai minorităților rasiale, sexuale, de gen în personajele textelor, în ilustrații, selecția autorilor, pentru a nu fi acuzați de „intoleranță", „islamofobie", „transfobie" și alte păcate capitale care te condamnă la moartea socială în ecosistemul *woke*.

O formă extremă a culturii anulării în domeniul literaturii este autodafeul, distrugerea sau arderea cărților pe rug, ca în vremurile întunecate de tristă pomină.

Câteva cazuri de rezonanță ale acestui fenomen, produse în Franța postbelică, sunt examinate de M. Onfray în cartea sa *Autodafeuri. Arta de a distruge cărțile* (Onfray, 2021). În anglosferă, este memorabilă arderea *Versetelor satanice* ale lui Salman Rushdie de către musulmanii din Marea Britanie, în 1989, acțiune încuviințată de elitele intelighenției liberale în momentul respectiv, precum și după trecerea a 30 de ani. Drept exemplu, iată o declarație a unui respectat jurnalist de la BBC: „Cartea prostească și copilăroasă a lui Rushdie ar trebui să fie interzisă în conformitate cu legislația actuală împotriva urii. Nu este cu nimic mai bună decât un graffiti rasist într-o stație de autobuz. Eu nu aș avea-o în casa mea, din respect pentru musulmani și dispreț pentru Rushdie, și pentru că sună destul de plictisitor. De fapt, aș fi înclinat să o ard" (O'Grady, 2019). În 2020, foștii fani ai sagăi *Harry Potter* organizează acțiuni de protest împotriva opiniilor critice ale autoarei J.K. Rowling față de ideologia transgender și ard cópii ale cărților sale (Nolan, 2020).

Totuși aceste cazuri sunt eclipsate de un alt eveniment recent de proporții care dă măsura amplorii pe care a luat-o *cancel culture*, ca întreprindere de anulare, de aneantizare simbolică a culturii și civilizației occidentale. În 2019, în Canada, un consiliu școlar reunind 30 de școli francofone organizează o amplă operațiune de epurare, retrăgând 5000 de cărți din bibliotecile școlare, inclusiv colecțiile celebre de benzi desenate *Tintin*, *Asterisc*, *Lucky Luke*, romane, enciclopedii și biografii de exploratori celebri. A fost organizată o ceremonie cvasireligioasă de ardere pe rug a zeci de cărți interzise în procesul educațional, ritual intitulat „ceremonie de purificare prin flăcări". Un video destinat elevilor îi anunță că ritualul arderii constituie un „gest de deschidere și reconciliere prin înlocuirea cărților din bibliotecile noastre care aveau un conținut învechit și colportau stereotipuri negative despre primele națiuni, metiși și inuiți". Maestrul de ceremonie plantează un copac la rădăcina căruia aruncă cenușa cărților arse drept îngrășământ cu următoarele cuvinte: „Îngropăm cenușa rasismului, a discriminării și a stereotipurilor în speranța că vom crește într-o țară incluzivă, în care toți pot trăi în prosperitate și securitate" (Gerbet, 2021). Este o scenă halucinantă pe care nicio țară occidentală nu a mai cunoscut-o din perioada nazistă. Evenimentul a provocat stupoare în mai multe țări. Miniștrii Educației din Franța și Québec au publicat o declarație în care cheamă la crearea unui front comun împotriva terorii „cancel culture" din societățile democrațiilor liberale, prin care „asasinii memoriei" urmăresc să șteargă memoria istorică și patrimoniul cultural al națiunilor europene (Blanquer, 2021, p. 23).

Un rol tot mai important în restrângerea libertății de exprimare și a libertății academice în universități, în escaladarea acțiunilor de *cancel culture* îl joacă diverse politici și agenții guvernamentale însărcinate să combată discursul instigator la ură, manifestările de intoleranță și radicalizare. Bunăoară, în Regatul Unit a fost adoptat programul Prevent, având ca scop să împiedice radicalizarea persoanelor către terorism, să abordeze cauzele ideologice ale terorismului, să impună această obligație de prevenire tuturor instituțiilor de educație. În 2019, o Unitate de cercetare,

informare și comunicare din cadrul programului Prevent publică un raport analitic care descrie factorii ce împing persoanele spre extremism. Documentul evidențiază o serie de cărți a căror posesie sau lectură pot orienta către un mod de gândire greșită și, ca urmare, pot indica o posibilă radicalizare. În lista de texte care trezesc semnale de alarmă pentru respectiva Unitate figurează, alături de lucrări istorice celebre ale lui Th. Hobbes, J. Locke și Ed. Burke, romane semnate de C.S. Lewis, J.R.R. Tolkien, Aldous Huxley, J. Conrad și G. Orwell. De asemenea, societatea britanică este avertizată de raportori că radicalizarea poate fi indusă și de lectura altor mari scriitori ai lumii: W. Shakespeare, G. Chaucer, J. Milton, R. Kipling ș.a., în particular de opere suspecte precum *Povestirile din Canterbury*, *Paradisul pierdut* sau romanul *1984* (Merriman et al., 2023).

Prin urmare, punerea la index a tuturor operelor fundamentale, de referință, esențiale pentru instruirea și formarea unui individ cult și civilizat, arată că miza urmărită de actorii *cancel culture* nu este atât eliminarea unor scrieri și autori eretici pentru ortodoxia *woke*, cât înlocuirea unui model de cultură și civilizație cu altul reinventat în totalitate.

Referințe bibliografice:

BADHE, Yaamir. *Classics faculty proposes removal of Homer and Virgil from Mods Syllabus*. 2020, 17th Frebruary [online]. Disponibil: https://www.oxfordstudent.com/2020/02/17/94749/ [citat17.09.2023].

Banned & Challenged Books [online]. Disponibil: https://www.ala.org/advocacy/bbooks [citat 21.07.2023].

BLANQUER, J.-M., ROBERGE, J.-Fr. En France comme au Québec, sauvons l'école de la «cancel culture». In: *Le Figaro*, 2021, Nr. 24, 22 Octobre.

Book Banning Efforts Surged in 2021. These Titles Were the Most Targeted [online]. Disponibil: https://www.nytimes.com/2022/04/04/books/banned-books-libraries.html [citat 4.08.2023].

Cancel culture [online]. Disponibil: https://www.merriam-webster.com/dictionary/cancel%20culture [citat 15.06.2023].

DOYLE, Andrew. *The New Puritans. How the Religion of Social Justice Captured the Western World*. Constable, 2022.

FUKUYAMA, Fr. *Sfârşitul istoriei şi ultimul om*. București: Editura Paideia, 1994.

GERBET, Thomas. *Des écoles détruisent 5000 livres jugés néfastes aux Autochtones, dont Tintin et Astérix*. 2021, 7 septembre [online]. Disponibil: https://ici.radio-canada.ca/nouvelle/1817537/livres-autochtones-bibliotheques-ecoles-tintin-asterix-ontario-canada [citat 12.09.2023].

HANISCH, Carol. *The Personal Is Political* [online]. Disponibil: http://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html [citat 23.05.2023].

HANSON, V.D. *Opinion/Hanson: Is the wisdom of Homer immune to cancel culture?* 2021, 9 Jan. [online]. Disponibil: https://www.providencejournal.com/story/opinion/columns/2021/01/09/opinion-hanson-wisdom-homer-immune-cancel-culture/6566047002/ [citat 4.08.2023].

HARRISON, Ellie. *University ridiculed after telling students Jane Austen is offensive*. 2023, 31 January [citat 2.09.2023]. Disponibil: https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/news/jane-austen-trigger-warning-northanger-abbey-b2272551.html.

HESSEL, St. *Indignez vous!* Montpellier: Indigène éditions, 2010.

JOST, François. *La Méchanceté en actes à l'ère numérique*. Paris: CNRS Éditions, 2018.

MERRIMAN, S., HASTINGS, Ch., BARRETT, D. *You must be having a laugh! Yes Minister and The Thick of It were among the satire programmes flagged by beleaguered counter-terror Prevent scheme for 'encouraging far-right sympathies*'. 2023, 17 February [online]. Disponibil: https://www.dailymail.co.uk/news/article-11764775/Yes-Minister-flagged-beleaguered-counter-terror-Prevent-scheme.html [citat 17.09.2023].

NOLAN, Emma. *J.K. Rowling Book Burning Videos Are Spreading Like Wildfire Across TikTok*. 9/16/20 [online]. Disponbil: https://www.newsweek.com/jk-rowling-books-burned-tiktok-transgender-issues-1532330 [citat 17.09.2023].

O'GRADY, Sean. *The Satanic Verses 30 Years On review: A balanced look at a traumatic affair suddenly becomes heated*. 2019, 27 February [online]. Disponibil: https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/tv/reviews/satanic-verses-salman-rushdie-review-fatwa-muslim-iran-heresy-a8799771.html [citat 6.09.2023].

ONFRAY, Michel. *Autodafés. L'art de détruire les livres*. Paris: Les Presses de la Cité, 2021.

ORWELL, George. *O mie nouă sute optzeci și patru.* Iași: Polirom, 2002.

ROBERT, Anne-Cécile. *La stratégie de l'émotion*. Québec: Lux Éditeur, 2018.

SANDERSON, Daniel. *I've had enough death threats to paper my home, says JK Rowling, after trans activists reveal her address* [online]. Disponibil: https://www.telegraph.co.uk/news/2021/11/22/jk-rowling-says-will-not-intimidated-trans-activists-targeted [citat 30.08.2022].

SIEGEL, Jacob. *The New Ttruth* [online]. Disponibil: https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/new-truth-rationalism-religion [citat 30.08.2022].

SLATER, Tom. *Are students really too fragile for Shakespeare?* 2022, 10 August [online]. Disponibil: https://www.spectator.co.uk/article/are-students-really-too-fragile-to-read-shakespeare–/ [citat 7.08.2023].

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.16.06.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B.P.-Hasdeu" al USM.